

PADDI ATTILA - PROHÁSZKA LÁSZLÓ

Berán Lajos

művészete

Kultúrtörténeti barangolások
az alkotásai körül

„Az éremművészet legnemesebb hagyományainak őrzője volt.”¹
(Huszár Lajos)

Bevezető

Az egyik legismertebb hazai éremművészünk Berán Lajos (1882–1943) volt. Ez a könyv az ő munkásságát hivatott bemutatni. A teljesség igénye nélkül, hiszen a művész életében csak éremből és plakettből hatszáz körüli darabot – köztük rengeteg sportérmet – készített. (Ez a szám nagyobb lehet, ha hozzászámoljuk az egyes érmek, plakettek különböző anyag- és méretváltozatait.) Néhány korabeli forrás, például Procopius Béla nekrológja² ezer érmet említ, ez azonban túlzó állítás. Reális adatközlés Csengeryné Nagy Zsuzsáé, aki szerint félezernél több érmet és plakett készítése fűződik Berán nevéhez.³

Berán Lajos már életében elismert éremművésznek számított. Sokan, köztük több szakember is, szinte kizárólag éremművészként tartja őt számon. Ugyanakkor munkássága az érmek és plakettek készítésén túl kiterjedt forgalmi pénzermék tervezésére is. Nem véletlen, hogy fővénsökként 1931-től haláláig ő volt a Magyar Királyi Állami Pénzverő művészeti vezetője. Emellett készített köztéri szobrokat, emléktáblákat, síremlékeket, egyházművészeti alkotásokat, kisplasztikákat, grafikákat, tervezett katonai kitüntetések, jelvényeket, bélyegeket, sőt közreműködött még könyvborító készítésében is. Jelen kiadvány az éremművészet mellett igyekszik bemutatni Berán életművének sokrétű – sokszor alig ismert – területeit.

Ez a kötet két szerző munkája. Ilyen esetben természetes lehet az olvasói kíváncsiság, melyik rész melyik szerző munkája. Jelen könyv esetében egyértelmű az információ: minden fejezet elején feltüntetésre

¹ HUSZÁR Lajos: *Berán Lajos emlékezete*. Szépművészet, 1943/5. 82.

² PROCOPIUS Béla: *Berán Lajos élete és művészete*. Numizmatikai Közlöny, 1943. 49.

³ CSENGERYNÉ NAGY Zsuzsa szerk.: *Magyar éremművészet a XIX. és XX. században*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 1959. 15.

került, ki a szerzője az adott témakör ismertetésének. Ettől függetlenül nem elszigetelt írásokról van szó, mivel a két szerző mindvégig figyelemmel kísérte egymás munkáját, folyamatosan konzultáltak, egyeztettek, megosztották kutatási eredményeiket. A kötet kezdő része, a jelen Bevezető és a Berán Lajos életét, művészi pályafutását, tanítványait és emlékezetét bemutató első fejezet – amint ez jelzésre is kerül – a két szerző közös munkája. A kötet végén található mutatókat Prohászka László állította össze.

A szerkesztést semmilyen politikai szempont vagy szakmai kánon nem vezérelte. A fejezetek összeállítása és – ahol ez számuk miatt szükséges volt – az alkotások fejezeten belüli válogatása alapvetően a szerzők szubjektív döntésének eredménye. Ugyanakkor azon témakörök esetében, ahol ez mennyiségileg lehetséges volt (például az Éremkedvelők Egyesületének Berán-érmei és a Gáty-gyűjtemény plakettjei, a Magyar Numizmatikai Társulattal kapcsolatos érmek, a katonai vonatkozású művek, az egészségügyi témájú alkotások, a főpapok és egyházi vezetők érmei, a nemzetközi kongresszusok és kiállítások érmei, a zenei tárgyú érmek, a mérnökök érmei, a Budapest Székesfővároshoz kötődő alkotások, az FTC-vel kapcsolatos érmek, bolgár vonatkozású művek, forgalmi pénzek és közlekedési bárcák tervei, kitüntetések, köztéri emlékművek, síremlékek, bélyeg- és könyvborítótervek esetében) a kötet a teljességre törekedett. A portrék és kisplasztikák esetében volt néhány alkotás, amelyet korabeli fotó vagy leírás hiányában azonosítani nem lehetett. Ezek feldolgozása talán a jövő feladata lesz – ha ez egyáltalán lehetséges.

A könyv tehát nem katalógus, ugyanakkor bemutatja ennek a gazdag életműnek a művészileg legfontosabb elemeit, lehetőség szerint tematikus csoportosításban. A két szerző tulajdonképpen kultúrtörténeti barangolásokra hívja az olvasót Berán Lajos alkotásaival. A kötet nem száraz, tényszerű érem- és szoborjegyzék, hanem az alkotásokról olyan szerteágazó, érdekes tudnivalókat közvetít, amelyek a kitartó olvasót esetleg további kutatásra, ismeretszerzésre is ösztökélik. Bátran olvassa, aki szereti a képzőművészetet, érdeklődik a hazai éremművészet, numizmatika és szobrászat iránt!

Mivel a kötet szerkezete alapvetően témakörökre épül, előfordulhat, hogy egy érem vagy plakett két vagy akár több fejezetben is szerepelhetne. Ilyen esetben általában a vele kapcsolatos legjellemzőbb fejezetben került sor az alkotás ismertetésére. A többi érintett fejezetben pedig – akár a szövegben, akár jegyzetben – utalás történt arra, hol kaphat részletes leírást az olvasó az adott műről.

A művésznak számos érme és plakettje szerepelt kiállításokon. Ezek teljes körű – és mennyiségileg az olvashatatlanság határát súroló – felsorolása helyett a szerzők néhány kiemelten fontos hazai és külföldi tárlatra hívják fel a figyelmet, természetesen a teljesség igénye nélkül.

A hétköznapi életben ugyanazon érem vagy plakett esetében több ízben is eltérő méretadatokkal találkozhat az érdeklődő. Ha a szerzők különböző méretet észleltek, az adott érem vagy plakett leírásánál a saját méréseikre hagytak – amennyiben maga a műtárgy rendelkezésre állt. (Meg kell azonban jegyezni, hogy vert érmek esetében egy milliméteren belüli eltérések a gyártás során is adódhattak, öntött érmek esetében pedig gyakori jelenség az akár több milliméteres eltérés az egyes példányok között.) Ha a rendelkezésre álló szakirodalomban pontatlan adatokkal találtak, ezeket a szerzők a jelen kötetben javították vagy pontosították.

A szerzők az évek során többirányú kutatómunkát, illetve adatgyűjtést végeztek – többek között – a Berán Lajos művészi hagyatékát őrző dunaújvárosi Intercisa Múzeumban, továbbá Budapesten a Magyar Nemzeti Galéria Éremtárában és a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában, a Hadtörténeti Múzeumban, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumban, a BTM Kiscelli Múzeumában, a Magyar Numizmatikai Társulat archívumában, a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézetének adattárában, a Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központban, a Magyar Olimpiai és Sportmúzeumban, a Liszt Ferenc Emlékmúzeumban, a Magyar Állami Operaház Értéktárában, a Bélyegmúzeumban, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumban, a Fradi Múzeumban, valamint a Pannonhalmi Főapátsági Múzeum Képzőművészeti Gyűjteményében, az esztergomi Keresztény Múzeumban, a debreceni Déri Múzeumban, illetve a Református Kollégium Múzeumában, a győri Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeumban, a szegedi Móra Ferenc Múzeumban, a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban, a gyöngyösi Huszár Lajos Éremtárban, a körmöcbányai Pénz és Emlékérem Múzeumban (Múzeum minci a medailí) és a bécsi Heeresgeschichtliches Museumban.

Néhány fejezet kiindulási alapját A Hadtörténeti Múzeum Értesítője és a Collectanea Sancti Martini folyóiratokban megjelent egy-egy tanulmány, illetve az Éremtani Lapok és Az Érem periodikában közölt néhány kisebb írás képezték. A fenti öt publikáció azonban a könyvben átforgalmazott és jelentősen bővített formában került közlésre. Ezen lényeg-

gesen módosított változatok mellett a kötetben olvasható további huszonnyolc fejezet alapvetően teljesen új írás.

Több alkotás témájának vagy az azon megörökített személy munkásságának rendkívül szerteágazó a szakirodalma. Ebből eredően a jegyzetek ilyen esetekben természetesen csak példálózó jellegűek.

Napjaink könyvkiadásában a lapalji alsó jegyzetek leginkább csak a vezérszó, évszám, oldalszám közlésére szorítkoznak. Az, hogy pontosan kinek, milyen művéről van szó – nem túl olvasóbarát módon – általában a könyv végén tekinthető meg. Jelen kötetben minden fejezet saját, új számozással kezdődő lapalji jegyzetekkel rendelkezik, és az első jegyzet esetében a teljes információ rendelkezésre áll az adott forrásmunkáról. Az olvasónak tehát nem kell a könyvben hátralapoznia, a vonatkozó teljes adat fejezetenként azonosítható az oldal alján.

A kötet záró részében a *Tárgymutató* a Berán alkotásain szereplő személyeket és témákat tartalmazza. A katonai vonatkozások méretére tekintettel ennek a tárgykörnek külön mutatója készült.

Ajánljuk ezt a könyvet Berán Lajosnak – pontosabban az ő emlékének. Igazából ez az ő könyve – ahogyan ez Jávor Pál (1880–1923) grafikus- és festőművész által a 20. század első éveiben készített ex librisen⁴ is olvasható.

Reményeink szerint talán ő maga is örülne ennek a könyvnek...

Végezetül a szerzők ezúton mondanak köszönetet a munkájukat segítő közgyűjteményeknek, szakembereknek, magánszemélyeknek és mindazoknak, akik a jelen könyv megjelenését bármilyen formában támogatták.

Paddi Attila és Prohászka László

⁴ ROZSNYAY V. H. Kálmán: *Újabb magyar ex librisek*. Magyar Iparművészet, 1904/5. 233. (Közgyűjteményi példányok IpM Ists.: MLT 1691.2.8.b, ELT 92.28.b, ELT 129.94.)

Élete, művészi pályafutása, tanítványai és emlékezete

(Paddi Attila – Prohászka László)

Berán, Berán... ugyan milyen név ez? Nos, a *beran* [ejtsd *berán*] cseh nyelven kost jelent. Csehországban nem ritka családnév. Ott legismertebb Josef Beran bíboros, prágai érsek, akit a kommunista hatóságok 1949-től házi őrizetben tartottak, majd internálták. 1963-ban vatikáni emigrációba kényszerítették.¹ A hasonló családnévű, kortárs művészek közül megemlíthető a cseh festő és grafikus, Jaro Beran (1892–1962)² vagy az osztrák festőművész, Leopold Beran (1884–1965).³

Nem tudjuk, hogy Berán Lajos édesapjának voltak-e távoli cseh felmenői. Tény viszont, hogy a hazai érem- és plakettművészet kiemelkedő alakja, Berán Lajos – idegen hangzású családnévétől függetlenül – magyar szülőktől született, és mindig is magyarnak vallotta magát.

Berán Lajos 1882. június 9-én, Budapesten látta meg a napvilágot.⁴ Édesapja, Berán Lajos Mihály először mészáros, majd vendéglátós, végül háztulajdonos, édesanyja Raics Gizella volt. A családban összesen hét gyermek (négy fiú és három leány) született, akik közül ő volt a legidősebb. Rajta kívül mindenképpen említést érdemel a válogatott labdarúgó Berán József (1883–1905), valamint a később érem- és jelvénykészítéssel foglalkozó ötvös és iparművész Berán Nándor (1889–

¹ Mindszenty József bíboroshoz hasonlóan Josef Beran is emigrációban halt meg. Hamvait 2018-ban vitték haza, és a prágai főszékesegyházban helyezték örök nyugalomra.

² *Allgemeines Künstlerlexikon* 9. kötet. K. G. Saur, München–Leipzig, 1994. 213.

³ *Allgemeines Künstlerlexikon* 9. kötet. i. m. 213.

⁴ Berán Lajos keresztlevelének fotóját közli PADDI Attila: *Berán Lajos. Művész és magánember a dokumentumok tükrében* I. rész. *Éremtani Lapok*, 149. szám (2015. február) 3.

A bécsi Képzőművészeti Akadémia oklevele

1965).⁵ A sors szomorú fintora, hogy hiába volt a familiában bőséges a gyermekáldás, később mindegyik Berán-testvér gyermektelenül halt meg.

Középiskolába a belvárosi Eötvös József Reáliskolába (ma Eötvös József Gimnázium) járt. Művészeti tanulmányait Magyarországon, Telcs Ede műtermében kezdte.⁶ A szakirodalom szerint Telcs „egyik legkiemelkedőbb tehetségű és jelentőségű tanítványa” volt.⁷

Mestere ajánlásával a bécsi Képzőművészeti Akadémián 1899-től 1902-ig Edmund von Hellmernél tanult.⁸ Képezhette magát a neves professzornál, Caspar von Zumbuschnál is, erre utal, hogy 1904-ben *Gyermekfej* címmel egyoldalas öntött bronzérmet készített Zumbusch unokájáról, Elsbethről. Ezt a 111 milliméteres érmet még sajátos, egybetolt BL monogrammal szignálta.⁹

⁵ HENCZ János: *Berán család – Berán Nándor*. Az Érem, 2023. 27–36.

⁶ ÉBER László szerk.: *Művészeti lexikon I. kötet*. Győző Andor, Budapest, 1935. 99.; ZÁDOR Anna – GENTHON István szerk.: *Művészeti lexikon I. kötet*. Akadémiai, Budapest, 1983. 212.

⁷ CSENGERYNÉ NAGY Zsuzsa szerk.: *Telcs Ede és tanítványai*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 1974. 19.

⁸ SZENDREI János – SZENTIVÁNYI Gyula: *Magyar képzőművészek lexikona I. kötet*. Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1915. 177.; GOSZTONYI József: *Száz éve született Berán Lajos*. Az Érem, 1982/1. 36.; MATUSSNÉ LENDVAI Márta: *Kiegészítések Berán Lajos szobrászművész életrajzához az Intercisa Múzeum történeti gyűjteményének dokumentumai alapján*. Alba Regia, 38. szám, 2009. 48.

⁹ Lajos HUSZÁR – Béla v. PROCOPIUS: *Medaillen- und Plakettenkunst in Ungarn*. Éremkedvelők Egyesülete, Budapest, 1932. 148–149. (1078. sz.) MNG

Bécsi tanulmányait követően Budapesten egy időre visszatért Telcs műhelyébe, aki két legtehetségesebb tanítványa közé sorolta. „Berán Lajosban és különösen Reményi Józsefben két olyan művészt neveltem, akik nélkül az újabb kori magyar plakettművészet szinte elképzelhetetlen” – jegyezte fel később a mestere.¹⁰

Pályafutása során használt mesterjegyei: egymásra helyezett B és L betű (ezt a korai munkáin alkalmazta pár alkalommal), BL, BERÁN, BERAN, BERÁN L., L.

BERAN, L. BERÁN, vagy a teljes neve, BERÁN LAJOS (sok esetben két sorban, és alatta a készítés évét is feltüntetve). Van pár különleges, egyszeri alkalommal használt mesterjegye is: LOUIS BERÁN, BERÁN FEC., SCULP. BERÁN, L. BERÁN FECIT,¹¹ néha a BERÁN L. J., ahol a rövidítés a Lajos József keresztnevére utal.

Néhány érme és plakettje mesterjegy nélküli. Nem tudni, hogy ezeket milyen okból készítette így a művész. A mesterjegyek kapcsán említést érdemel még, hogy az egyes betűket, rövidített névalakokat vagy a vezeték- és keresztnévét gyakran pontokkal választotta el egymástól. Ezek variációja nagyszámú, de a mesterjegyek ismertetése külön fejezetet nem érdemel.

Érmeinek és plakettjeinek száma – amint erről a Bevezetőben már szó esett – nagyjából hatszáz körüli tehető. Ez a szám természetesen magasabb, ha az egyes érmek, plakettek különböző anyag- és méretváltozatait is figyelembe vesszük. (A sportérmek hátlapjainak variációiról bővebb információk a *Sportérmek és -plakettek* fejezetben olvashatók.)

A művész 1902-ben a budapesti Nemzeti Szalonban állított ki először. 1903-ban megnyerte a Magyar Iparművészeti Társulat által kiírt

Elsbeth (PA)

Éremtár ltsz.: 55.111-P. Az érme 111 milliméteres gipszváltozata Szegeden található (MFM Éremtár ltsz.: 64.13.480).

¹⁰ ...éltem, és művész voltam. Telcs Ede visszaemlékezései és útinaplói. Türr István Múzeum Múzeumbarátok Köre Alapítvány, Baja, 2011. 141.

¹¹ GOSZTONYI József – MÉSÁROS István: *Magyar és magyar vonatkozású érmek mesterjegyei*. Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Budapest, 2000. 28. (46. sz.)

pályázatot *Trefort Ágoston* emlékplakettjének készítésére, amelyet a Társulat a következő évben bronz- és ezüstváltozatban sokszorosított. (Trefort egyik alapítója és első elnöke volt az Iparművészeti Társulatnak,¹² amelynek 1903-tól tagja volt Berán is.¹³)

A *Trefort*-plakett sikerétől kezdve Berán munkásságát túlnyomórészt az éremművészet töltötte ki.¹⁴ 1904-től állami ösztöndíjjal többéves európai tanulmányúton vehetett részt.¹⁵ Járt Bécsben, Münchenben, Párizsban, Rómában. Egyéves katonai szolgálatának 1906–1907-ben a magyar királyi budapesti 1. honvéd gyalogezrednél tett eleget.¹⁶

Korai művei közé tartozik az 1904-ben a későbbi feleségéről, *Dékány Ilonáról* (1885–1970) készített arcképlakett.¹⁷ (1907. december 7-én tartották az esküvőjüket.)¹⁸ Az álló téglalap alakú alkotáson a fiatal hölgy balra néző fejporthéja látható. Részletesebb ismertetése a szecessziós hatásokat tárgyaló következő fejezetben olvasható.

A művész 1905-ben részt vett a velencei nemzetközi kép-

Dékány Ilona (PL)

¹² *A Magyar Iparművészeti Társulat tagjai.* Magyar Iparművészet, 1903/6. XII. (195. sz.)

¹³ *Hivatalos tudósítások.* Magyar Iparművészet, 1903/6. 308.; *A Magyar Iparművészeti Társulat tagjai.* i. m. XIV. (110. sz.)

¹⁴ HUSZÁR Lajos: *Berán Lajos emlékezete.* Szépművészet, 1943/5. 80.; GOSZTONYI József: i. m. 36.

¹⁵ PROCOPIUS Béla: *Berán Lajos élete és művészete.* Numizmatikai Közlöny, 1943. 47.

¹⁶ MATUSSNÉ LENDVAI Márta: i. m. 48.

¹⁷ Lajos HUSZÁR – Béla v. PROCOPIUS: i. m. 148. (1077. sz.) MNG Éremtár ltsz.: 55.125-P.

¹⁸ MATUSSNÉ LENDVAI Márta: i. m. 48.

zőművészeti kiállításon,¹⁹ az 1906-ban Milánóban rendezett Világkiállítás pedig aranyérmert nyert műveivel.²⁰

Korábbi tanítómestere szakmai bizalmát igazolta, hogy Telcs Ede 1906-ban az *Országos Vas- és Fémipari Kiállítás* alkalmából Beránnal közösen készített plakettet. Ezzel a művel is a következő fejezet foglalkozik bővebben. (Zárójelben jegyezzük meg hogy Telcs Edével 1915-ben is volt közös alkotásuk: a *Kövess Hermann* tábornok első világháborús plakett, amelyről a *Katonai vonatkozású érmek, plakettek, jelvények* fejezetben lehet olvasni. Mestere tehát már ezen korai munkáknál alkotótársként tekintett rá. Egyébként a művész nemcsak Telccsel alkotott néha közösen. 1918-ban Ligeti Miklóssal együttműködve készült a *Stöger-Steiner*-plakett, 1921-ben pedig Damkó Józseffel együtt mintázta a *Dante*-érmert (ennek a hátoldala Berán munkája).

Az Éremkedvelők Egyesülete által 1907-ben a Nemzeti Szalonban rendezett első reprezentatív hazai éremművészeti kiállításon tizenegy alkotása szerepelt.²¹ Még ugyanebben az évben a Pécsen rendezett iparművészeti tárlaton aranyérmert nyert kiállított alkotásaival.²²

Beránról hamarosan kiderült, hogy nem egyszerűen kiváló portré-tista, de ebben a műfajban a 20. század első felében itthon a legjobbak közé tartozott.²³ Ezt igazolta a fiatalon elhunyt kollégáját, *Fadrusz János* (1858–1903) szobrászművészt ábrázoló, 1909-ben bravúrosan mintázott 41 milliméteres emlékérem,²⁴ amelynek elkészítésére a Magyar Numizmatikai Társulat közvetítésével kérte fel Pozsony városa a művészt.²⁵

¹⁹ HUN-REN BTK Művészettörténeti Intézet adattára.

²⁰ *Hazai krónika. Kitüntetések. Művészet, 1907/1.* 70.

²¹ CSÁNYI Károly szerk.: *A magyar érem és plakettkiállítás lajstroma. Éremkedvelők Egyesülete, Budapest, 1907. 29–30. (186–196. sz.)*

²² *A pécsi kiállítás iparművészeti csoportjának kitüntetettjei. Magyar Iparművészet, 1907/6.* 300.

²³ Gy. N. [GYÖGYÖSI Nándor]: *Magyar mesterek. Berán Lajos. Képzőművészet, 1932. november (54. szám) 196.*; BERTÓK Krisztina: *Berán Lajos pályafutása és művei a dunaújvárosi Intercisa Múzeumban. Dunaújváros, 2008. 4–5.*

²⁴ Lajos HUSZÁR – Béla v. PROCOPIUS: *i. m.* 150–151. (1104–1105. sz.) BTM.KM ltsz.: 27.156; MNG Éremtár ltsz.: 55.124-P; 56.63-P; PM ltsz.: 2016.852.1.P; RFMTM ltsz.: É.64.1.190.

²⁵ BALOGHNÉ ÁBRÁNYI Hedvig – SOÓS Ferenc szerk.: *Százéves a Magyar Numizmatikai Társulat 1901–2001. Argumentum – Magyar Numizmatikai Társulat, Budapest, 2001. 22–23.*

(Berán 1907 júniusától tagja volt a Magyar Numizmatikai Társulatnak, 1941-től haláláig már tiszteleti tagként.²⁶ Eredeti belépési nyilatkozatát a Társulat archívuma őrzi.)

A 20. század első évtizedének végére Berán Lajost már a magyar éremművészet egyik legkiemelkedőbb új tehetségként tartotta számon a hazai művészeti kritika.²⁷ „Ez a fiatal művész máris néhány szép sikerére tekinthet vissza. Készültség, tudás dolgában kortársai között ő a legerősebb” – írta róla Elek Artúr.²⁸

Berán elhivatottan és tudatosan építette művészi pályáját. „Nem elég-szik meg a kényelmes redukáló eljárás által elérhető olcsó sikerekkel, hanem tanult acélt vésni, fát és követ faragni, hogy érmeit anyagszerűen tudja készíteni” – méltatta fiatalkori munkásságát 1910-ben a kortárs művelődéstörténész szakíró, dr. Siklóssy László (1881–1951).²⁹ (Róla 1912-ben klassziczáló plakettet, 1920-ban pedig egyoldalas, 40 milliméteres érmet mintázott Berán.)³⁰

Az 1910-ben a Belgiumban rendezett Nemzetközi Numizmatikai Kongresszus magyar kiállításán Berán Lajos huszonegy alkotással szerepelt.³¹

Fadrusz János (PL)

²⁶ BERTÓK Krisztina: *Berán Lajos és a Magyar Numizmatikai Társulat*. In: Uő. – TORBÁGYI Melinda szerk.: *Emlékkönyv Bíró-Sey Katalin és Gedai István 65. születésnapjára*. Argumentum – Magyar Numizmatikai Társulat, Budapest, 1999. 453–468.; BALOGHNÉ ÁBRÁNYI Hedvig – SOÓS Ferenc szerk.: *i. m.* 267.

²⁷ LYKA Károly: *Az érem- és plakettművészet stílusa. Éremkedvelők Egyesülete*, Budapest, 1910. 63.

²⁸ ELEK Artúr: *A magyar éremszobrászat öregei és ifjai*. Művészet, 1908/3. 171.

²⁹ SIKLÓSSY László: *A modern magyar éremművészet és művelői*. Numizmatikai Közlöny, 1910. II. füzet, 58.

³⁰ TÖRÖK Pál: *Magyarországi érem- és plakettművészet 1850–1945*. Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Budapest, 2011. 29. (211. sz.); Lajos HUSZÁR – Béla v. PROCOPUS: *i. m.* 157. (1206. sz.)

³¹ GOHL Ödön: *A brüsszeli kongresszus és éremkiállítás*. Numizmatikai Közlöny, III-IV. füzet, 1910. 132.

Szakmai tekintélyét jelezte, hogy 1912 júniusában Beck Ö. Fülöppel együtt részt vett az Országos Magyar Iparművészeti Iskola konferenciáján, ahol mindkettőn a művészet szerepének hangsúlyozására hívták fel a figyelmet a hazai iparművészeti oktatásban.³²

1912-ben sikerrel szerepeltek alkotásai a Múcsarnok jubileumi kiállításán. A sajtó elismerően írt „szépen gyarapodó” tudásáról.³³ Művészetének fejlődéséről elismerőleg írt a Képzőművészeti Társulat 1912. évi téli kiállításáról tudósító kritika. A Vasárnapi Ujság a tárlat numizmatikai anyagából az ő műveit emelte ki: „Plakettművészetünk öröndetes fejlődéséről számos kiállító tanúskodik. Berán Lajos erőteljesebben, keményebben fogja meg témáit, mint annak előtte. Sok apró részletet elhagy inkább, hogy jobban kidomborítsa a struktúra alapelemeit.”³⁴

Alapító tagja volt az 1913-ban alakult Céhbeliek művészcsoportnak,³⁵ amelynek már az első kiállításán,³⁶ majd az ezt követő tárlatokon többször voltak láthatók művei.

Az 1914-ben kitört első világháború alapvetően befolyásolta az ő életét is. A művész katonai szolgálatáról és az első világháborúval kapcsolatos munkáiról a *Katonai vonatkozású érmek, plakettek, jelvények* című fejezetben lehet részletesen olvasni.

Beránnak több éremművészeti alkotása szerepelt a József főherceg vezérezredes kezdeményezésére 1917–1918-ban a Margitszigeten tartott, jótékony célú hadikiállításán.³⁷ A Művészet folyóirat szerint a Képzőművészeti Társulaton belül 1918-ban megalakult három művészcsoport közül Berán a független művészek csoportjának lett a tagja.³⁸ A Képzőművészeti Társulat Múcsarnokban tartott 1919. januári tárlatán a szobrászok csoportjában Stróbl Alajos, Murányi Gyula, Orbán Antal, Horvai János társaságában szerepelt műveivel.³⁹ A hadviselt képzőművészek 1919. márciusban rendezett kiállításán öt alkotása volt látható.⁴⁰

³² *Művészeti fémiparunk fejlesztése.* Pesti Hírlap, 1912. május 4. 7.

³³ *A Múcsarnok jubileumi kiállítása.* Az Ujság, 1912. január 25. 14.

³⁴ *A Képzőművészeti Társulat téli kiállítása.* Vasárnapi Ujság, 1912. november 17. 928.

³⁵ *Krónika. Céhbeliek.* Művészet, 1914/2. 142.

³⁶ *A „Céhbeliek” kiállítása.* Alkotmány, 1914. április 5. 15.

³⁷ *József főherceg vezérezredes erdélyi hadikiállítása.* Budapest, 1917. 49.

³⁸ *Három művészcsoport a Társulat kebelében.* Művészet, 1918. 39.

³⁹ BENE János: *A Képzőművészeti Társulat téli tárlata.* Ország-Világ, 1919. január 26. 59.

⁴⁰ *A hadviselt képzőművészek kiállításának tárgymutatója.* Múcsarnok, Budapest, 1919. 28. (522–526. sz.)

Nincs adat arra, hogy a Magyarországi Tanácsköztársaság időszakában bármilyen formában támogatta volna a kommunista diktatúrát vagy annak művészetpolitikáját. Bronzból öntött, 85×148 milliméteres emlékplakettet mintázott viszont az Országos Gyűjtőfogházban raboskodó prominens személyek fogva tartásának emlékére *A szovjet foglyai 1919* címmel. A feltehetőleg Bíró Lajos fogházigazgató megrendelésére készült, álló téglalap alakú, egyoldalas plakett annak állított emléket, hogy az alkotáson aláírásukkal szereplő személyek rövidebb-hosszabb

A szovjet foglyai 1919 (PL)

ideig túszként voltak megfosztva személyi szabadságuktól a Tanácsköztársaság idején az Országos Gyűjtőfogházban.⁴¹

1921-ben Berán egy budapesti magángyűjtő, Gáty Fülöp megrendelésére több, művész ábrázoló portréplakettet – köztük a borítóján szereplő híres önarcképét – készítette el. (Ezekről a művekről *A Gáty-gyűjtemény* című fejezet szól bővebben.)

Beránnak az 1920-as évek elejétől a Várkert Bazárban volt műterme. A bronzból öntött, 1924-ben felavatott *Petőfi*-emléktábla is itt készült,⁴² amint ez korabeli fényképen látható. A művész élete végéig dolgozott itt.

(A Berán halálával megüresedett műtermének használatára 1943 márciusában a vallás- és közoktatásügyi miniszter pályá-

⁴¹ Lajos HUSZÁR–Béla v. PROCOPIUS: *i. m.* 156. (1196. sz.); BÖDÖK Gergely: *Kegyelmes urak a Gyűjtőfogházban. A vörös terror fővárosi túsza.* Múltunk, 2014/4. 151–181.; IBOLYA Tibor: „*A szovjet foglyai 1919*”. *Bronz plakett és ami mögötte van.* Börtönügyi Szemle, 2019/2. 85–91. MNG Éremtár ltsz.: 55.1260-P, 56.101-P.

⁴² <https://taban-anno.blogspot.com/2014/07/120-ev-muveszei-varbazaban.html?m=1> (megtekintés: 2025. április 24.)

Berán Lajos
a műtermében
(archív)

zatot hirdetett, amely alapján Metky Ödön szobrász kapta meg a várkert bazári helyiséget.)⁴³

Berán Lajos tagja volt az 1921-ben alakult Benczúr Társaságnak,⁴⁴ amelynek a kiállításain folyamatosan részt vett. Nem is sikertelenül. „A szobrászmunkák közül szívesen emeljük ki Berán Lajos plakettjeit” – méltatta 1927-ben műveit az egyébként szigorú kritikáiról ismert Rabinovszky Máriusz.⁴⁵

1923 májusában Monzában a Nemzetközi iparművészeti kiállításon szereplő alkotásai ezüstérmet nyertek.⁴⁶ Hazai szakmai elismertségét jelezte, hogy 1924-ben tagja lett az Országos Magyar Iparművészeti Társulat vezetői testületének, a választmánynak.⁴⁷

Az Éremkedvelők Egyesülete (ÉKE) 1924-ben Budapesten az Iparművészeti Múzeumban rendezett nagyszabású érem- és plakettkiállítást, hazai gyűjtők kincseiből és magyar művészek munkáiból. A hatezer alkotás a görög-római érméktől a reneszánsz alkotásokon át,

⁴³ SZIGETI István: *Metky Ödön érmei*. Az Érem, 17. szám (1961) 9.

⁴⁴ – yz-: *A Benczúr Társaság*. Napkelet, 1925/1. 98.

⁴⁵ RABINOVSZKY Máriusz: *A Benczúr Társaság kiállítása a Nemzeti Salonban*. Nyugat, 1927/24.

⁴⁶ *A monzai nemzetközi iparművészeti kiállítás*. Magyar Iparművészet, 1923/1. 70.; *Kiállítások. Monza*. Magyar Iparművészet, 1924/1–2. 37.

⁴⁷ *Az Iparművészeti Társulat köréből*. Magyar Iparművészet, 1924/8–10. 106.

a modern éremekig és plakettekig mutatta be az európai éremművészet fejlődését.⁴⁸ Természetesen szerepeltek a jelentős hazai alkotók – így köztük Berán Lajos – munkái⁴⁹ is.

Az 1926-os velencei magyar kiállítást követően az olasz kritika elismerően írt éremművészeti alkotásairól.⁵⁰

1931-ben Berán tervezte a Kisfaludy Társaság által adományozott, nagy tekintélyű *Greguss-díjat*.⁵¹ *Greguss Ágost* (1825–1882) egyetemi tanár, irodalomtörténész, író, esztéta, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a Kisfaludy Társaság alelnöke volt.⁵² Az ő arcképe díszítette a 75 milliméteres bronz Greguss-díjérem előlapját, amelynek körirata · A · KISFALUDY · TÁRSASÁG · GREGUSS-DÍJA ·. A klasszicizáló szépségű hátapon antik görög oszlopfőn ülő nőalak látható, kezében íróttal, lábánál lanttal, valamint a színjátszást szimbolizáló álarcval, továbbá a festészetre és szobrászatra utaló ecsettel, kalapáccsal. Körben a felirat: · HAT · ESZTENDŐ · LEGKIVÁLÓBB · MAGYAR · ALKOTÁSÁÉRT ·.

Greguss-díj (PA)

⁴⁸ Csk [CSÁNYI Károly]: *Az Éremkedvelők Egyesülete*. Magyar Iparművészet, 1924/1–2. 38.

⁴⁹ CSÁNYI Károly szerk.: *Budapesti gyűjtők és művészek érem- és plakettkiállítása*. Éremkedvelők Egyesülete, Budapest, 1924. 66–68.

⁵⁰ *Sajtóvélemények a velencei magyar kiállításról*. Magyar Művészet, 1926/7. 415.

⁵¹ Lajos HUSZÁR – Béla v. PROCOPIUS: *i. m.* 165. (1332. sz.) MNG Éremtár ltsz.: 56.148-P, 56.921-P.

⁵² Munkásságáról legújabban lásd *Greguss Ágost válogatott irodalomtörténeti és irodalomkritikai írásai*. Napkút, Budapest, 2021.

A díjnak hatalmas presztízse volt, hiszen művészeti áganként csak hatévente adományozták (egészen 1952-ig). A Greguss-érem szakmai elismertségét jelzi, hogy szerepelt mindkét reprezentatív külföldi magyar éremkiállításon, 1934-ben Bécsben és 1940-ben Milánóban,⁵³ itt-hon 1959-ben és 1993-ban a Magyar Nemzeti Galéria, továbbá 1985-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetem kiállításán.⁵⁴ Bajor Gizi 1933-ban kapott Greguss-díjérme⁵⁵ a művésznő egykori villájában kialakított, róla elnevezett Színészmuzeum állandó kiállításán tekinthető meg.

Ha már elismerésekről esett szó, érdemes megemlíteni, hogy 1934-ben Berán tervezte a Benczúr Társaság díjérmét, rajta *Benczúr Gyula* (1844–1920) mellképével.⁵⁶ A Társaság 1936 őszén tartott kiállításán érmeivel szerepelt.⁵⁷

1934-ben Berán Lajos nyerte a Társadalmi Egyesületek Szövetsége (TESZ) aranyérem-pályázatát.⁵⁸ A *TESZ Nemzeti Munkahét* 1933-ban és 1934-ben készült 61 milliméteres, kétoldalas érmet tíz éven át példányszámban, többféle változatban adományozták bronzból, aranyozott bronzból, illetve ritkán ezüstből.⁵⁹ Az előlapon – a nemzet idealizált egységére utalva – paraszt, értelmiségi és munkás, velük szemben a Hungáriát szimbolizáló magyar ruhás nőalak, kezében babérággal. A hátlapon babérkoszorú, közepén üresen hagyott hely a bevések számára. Nagy példányszámuk miatt ezek a Berán-érmek napjainkban gyakran előfordulnak műkereskedelemben.

⁵³ *Katalog der Repräsentativen Ausstellung Moderner Ungarischer Medaillen*. i. m. [10.]; *La Mostra dell'Incisione e della Medaglia ungherese della Città di Budapest*. Milano, 1940. (95. sz.)

⁵⁴ CSENGERYNÉ NAGY Zsuzsa szerk.: *Magyar éremművészet a XIX. és XX. században*. i. m. 39. (15–16. sz.); L. KOVÁSZNAI Viktória: *Modern magyar éremművészet I. 1896–1975*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 1993. 69. (223. sz.); *Kiállítás a 350 éves Eötvös Loránd Tudományegyetem érmeiről*. ELTE, Budapest, 1985. 11. (41. sz.)

⁵⁵ BGSzM ltsz.: 53.17.781.1.

⁵⁶ SZIGETI István: *Berán Lajos érmei és plakettjei (Pótlás a H–P-hez)*. Az Érem, 16. szám (1961) 18.; TÖRÖK Pál: i. m. 30. (224. sz.)

⁵⁷ *A Benczúr Társaság reprezentatív kiállításának mutatója*. Nemzeti Szalon, Budapest, 1936. o. n. (37. sz.)

⁵⁸ *Berán Lajos nyerte a TESZ aranyérem-pályázatát*. Magyar Hírlap, 1934. november 20. 7.; Nemzeti Ujság, 1934. november 21. 11.

⁵⁹ TÖRÖK Pál: i. m. 30. (232., 233. sz.) DM ltsz.: NGY.1999.26; HLE ltsz.: 2009.49.1; MNG Éremtár ltsz.:; SM ltsz.: 94.13.6, 94.13.30.

A bécsi Kunsthistorisches Museumban 1934-ben tartott reprezentatív, kortárs magyar éremkiállításon Beránnak harminchat alkotása szerepelt,⁶⁰ köztük a korábban említett *Fadrusz-* és *Greguss-*érem, valamint az Éremkedvelők Egyesülete, a Budapest Székesfőváros, illetve a korábban már említett Gáty-gyűjtemény számára készített alkotásai.

1934 áprilisában a Magyar Nemzeti Múzeum rendezett érem- és plakettkiállítást, amelyen Beck Ö. Fülöp mellett Telcs, Reményi és Berán művei képviselték a hazai modern éremművészetet.⁶¹

Berán Lajos a hazai éremművészet legtevékenyebb művelői közé számított. Nem tartozott a folyamatosan kísérletező művészek közé, noha pályája során természetesen érték művészi hatások – így több korai érmén és plakettjén érzékelhető a szecesszió hatása. Bár éremművészete egyáltalán nem volt egysíkú, de a két világháború közötti – egyébként igen termékeny – alkotói periódusában nem voltak élesen elválasztható, különböző stílusú korszakai. Ybl Ervin a hagyományok tiszteletét emelte ki művészetével kapcsolatban, az elhunyt Györgyi Kálmán művészeti író tiszteletére rendezett, 1934 májusában nyílt iparművészeti emlékkiállításon bemutatott numizmatikai alkotásai kapcsán.⁶²

Az érmek és plakettek technikai kivitelezését illetően sokrétű volt a művész munkássága.

Berán Lajos (archív)

⁶⁰ *Katalog der Repräsentativen Ausstellung Moderner Ungarischer Medaillen.* i. m. [3., 4., 9–10.]

⁶¹ *Megnyílt a Nemzeti Múzeum éremkiállítása.* Uj Nemzedék, 1934. április 20.; *Megnyílt az éremkiállítás.* Magyarország, 1934. április 20.; ...éltem, és művész voltam. *Telcs Ede visszaemlékezései és útinaplói.* i. m. 215.

⁶² YBL Ervin: *Iparművészet és szobrászat a Györgyi Kálmán emlékkiállításon.* Magyar Iparművészet, 1934/5–6. 86.

Készített érmet vert és öntött eljárással egyaránt, de foglalkoztatta a közvetlenül acélba vésés technikája is. Ezzel a nem egyszerű eljárással, az ókori görög pénzek stílusában készült 1932-ben a méltán elhíresült *Telcs Ede*-érem. (Ezt a művet *A Numizmatikai Társulattal kapcsolatos érmek, plakettek* fejezet ismerteti.)

Berán Lajos 1931-től fővésnökként haláláig a Magyar Királyi Állami Pénzverő művészeti vezetője volt.⁶³ Tegyük hozzá: nem 1931-ben kezdődött a kapcsolata a Pénzverővel. 1922-ben a korona új fémpénzeinek tervezésére kérték fel Beck Ö. Fülöpöt, Berán Lajost és Damkó Józsefet, de ennek megvalósítására a gyorsuló infláció miatt nem került sor.⁶⁴ 1925-ben Berán Lajos tervezte a Pénzverő által nagy példányszámban vert *Jókai Mór* látogatói emlékérmet. A 36 milliméteres átmérőjű bronzérem előlapján az író balra néző portréja, a hátlapon mesét mondó magyar nő látható. Egy példánya szerepelt a Nemzeti Múzeum Jókai-emlékkiállításán.⁶⁵ Készült ezüst, ezüstözött bronz és aranyozott bronz változatban is.⁶⁶

1931-ben történt kinevezését követően az Állami Pénzverőnél a magyar pengő pénzrendszer számos címlete és néhány külföldi pénzérme tervezése fűződik Berán nevéhez. „*A pénzkészítés művészetében kortársai közül ő bírt a legfinomabb érzékkel és a kivitelezés legértelmezőbb készségével*” – emlékezett a művészre 1944-ben Soltész Elemér.⁶⁷

Tervezett több hazai katonai kitüntetést. Meghatározó szerepe volt a hazai sportéremkészítés megújításában és színvonalának emelésében.⁶⁸ Bár alapvetően éremművészként tartják számon, jelentős nagyplasztikai műveket, továbbá több síremléket is alkotott. Gazdag művészi pályafutása során több kisplasztikát és grafikát is készített, sőt két bélyeget is tervezett. Ezekkel a műveivel külön fejezetek foglalkoznak a könyvben.

⁶³ PROCOPIUS Béla: *i. m.* 48.; MATUSSNÉ LENDVAI Márta: *i. m.* 51. Eredeti kinevezési okirata az Intercisa Múzeumban található (IM Itsz.: 2008.40.1.).

⁶⁴ RÁDÓCZY Gyula: *A legújabb kori magyar pénzek (1892–1981)*. Corvina, Budapest, 1984. 22.

⁶⁵ *Jókai emlékkiállítás*. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 1925. 19.

⁶⁶ Lajos HUSZÁR – Béla v. PROCOPIUS: *i. m.* 160. (1254. sz.)

⁶⁷ SOLTÉSZ Elemér: *Emlékezés Berán Lajosra*. Budapest, 1944. 12.

⁶⁸ CSENGERYNÉ NAGY Zsuzsa szerk.: *Magyar éremművészet a XIX. és XX. században*. i. m. 15.

Szakmai elismertségét jelezte, hogy a Szépművészeti Múzeum már életében több plasztikáját megvásárolta.⁶⁹ Adományként néhány saját alkotásával gazdagította a Magyar Nemzeti Múzeum éremgyűjteményét.⁷⁰ Emellett már 1910-ben az Iparművészeti Múzeumnak ajándékozta legjelesebb plakettjeinek első ólomvereteit.⁷¹

1932-ben a Nemzeti Szalon ezüstérmét adományozták számára a kiállított plakettgyűjteményéért.⁷² 1935-ben megkapta a Steindl Céh emlékérmét.⁷³ Szintén 1935-ben vehette át a Magyar Képzőművészek Egyesülete aranyérmét, 1936-ban pedig az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat nagydíját.⁷⁴ Az 1937-es Párizsi Világkiállításon ezüstéremmel ismerték el a bemutatott műveit.⁷⁵ 1942-ben megkapta a Benczúr Társaság kitüntető elismerését.⁷⁶ Állami kitüntetésben is volt része: 1940-ben a kormányzói elismerés látható jelét képező Magyar Koronás Bronzérmét (Signum Laudist) adományozták számára.⁷⁷

Berán Lajos 1943. január 5-én hunyt el Budapesten. Halotti anyakönyvi kivonata a Berán-hagyatékban található.⁷⁸ Hamvait a Kerepesi úti temetőben (jelenlegi nevén Fiumei úti sírkert), a családi sírboltban helyezték örök nyugalomra, ahol fiatalon meghalt öccse, Berán József

⁶⁹ FÓNAGY Béla: *A Szépművészeti Múzeum érem- és plakettgyűjteménye*. Magyar Művészet, 1929/1. 23–33.; PETROVICS Elek szerk.: *Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyvei 7. 1931–1934*. Budapest, 1935. 191., 193.

⁷⁰ Lajos PALLOS: *The Numismatic Collection of the Hungarian National Museum*. Acta Numismatica Hungarica I. 2019. 299.

⁷¹ *Az Iparművészeti Múzeum gyűjteményei*. Magyar Iparművészet, 1910/3. 130.

⁷² *Díjkiosztás a Nemzeti Szalon őszi tárlatán*. Pesti Hírlap, 1932. szeptember 21.

⁷³ *Berán Lajos kapta a Steindl-érmet*. Pesti Napló, 1935. november 10. 18.

⁷⁴ MATUSSNÉ LENDVAI Márta: *i. m.* 52.; SOÓS Ferenc: *Magyar numizmatikusok Panteonja*. Argumentum, Budapest, 2010. 34.

⁷⁵ *A párizsi Világkiállítás magyar pavillonja kiváló nagy sikerének mérlege*. Magyar Iparművészet, 1938. év. 178.

⁷⁶ *Kiadták a Benczúr Gyula Társaság kitüntető elismerését*. Pesti Hírlap, 1942. október 20.

⁷⁷ *Berán Lajos szobrászművész meghalt*. Esti Ujság, 1943. január 7. 4.; PROCOPIUS Béla: *i. m.* 48.

⁷⁸ IM Itsz.: 2009.5.1. Fotóját közölte PADDI Attila: *Berán Lajos. Művész és magánember a dokumentumok tükrében I. rész.* i. m. 8.

is nyugszik.⁷⁹ A temetésen az éremművészek nevében Reményi József búcsúzott Berántól.⁸⁰ A sír 2004 óta védett,⁸¹ a Nemzeti Sírkert része. Egyszerű obelisz – sajnos, plasztikai díszítés nélkül...

1943-ban a Múcsarnok őszi tárlatának keretében emlékkiállítást rendeztek műveiből.⁸² Művészi felfogásokat, stílusokat illetően természetesen, hogy megoszlanak a vélemények. Nem mindenki volt elragadtatva az ő életművétől sem. „Kétségtelen tehetsége egyenletes színvonalú műveket hozott létre, meglepetést nemigen tartogatott hívei számára. Alaposan értett mesterségéhez, képességeit meghaladó feladatokra nem vállalkozott” – írta róla a Múcsarnokban látott emlékkiállítását elemezve a műgyűjtő és művészeti író, Oltványi Imre. Tudósítása végén viszont korrekt módon megállapította: „Nem egy érme derekasan illeszkedik kitűnő éremművészetiünk együttesébe.”⁸³

Férje halála után Berán Lajosné hazaköltözött Budapestről, és a szülei dunapentelei házában élte további életét. A művész özvegye nagy szolgálatot tett férje emlékének azzal, hogy Berán Lajos művészi hagyatékát, ebben számos érmet és írásos dokumentumot, 1961-ben a dunaujvárosi városi múzeumnak ajándékozta.⁸⁴ Az Intercisa Múzeumba ezt követően is kerültek be Berán Lajossal kapcsolatos dokumentumok. A Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyar Nemzeti Galéria, a Hadtörténeti Múzeum, a Kiscelli Múzeum, a szegedi Móra Ferenc Múzeum, a Soproni Múzeum szintén jelentős kollektiót őriz Berán műveiből.

1945 után a művésznek több alkotása szerepelt a Magyar Nemzeti Galéria 1959-es érem-seregszemléjén, majd a *Telcs Ede és tanítványai* című, 1974-ben tartott reprezentatív tárlatán.⁸⁵ 1977-ben a Közlekedé-

⁷⁹ TÓTH Vilmos: „Nemzeti nagy létünk nagy temetője”. *A Fiumei úti sírkert és a Salgótarjáni úti zsidó temető adattára*. Nemzeti Örökség Intézete, Budapest, 2018. 54.

⁸⁰ *Eltemették Berán Lajost*. Pesti Hírlap, 1943. január 10. 9.

⁸¹ *Nemzeti Kegyeleti Bizottság 10/2004. határozata*. Magyar Közlöny, 2004. május 7. 6608.

⁸² *Az őszi tárlat tárgymutatója*. Múcsarnok, Budapest, 1943. 12–13. (116–140. sz.); (Myn): *Őszi tárlat a Múcsarnokban*. Szépművészet, 1943/11. 220.

⁸³ OLTVÁNYI Imre: *Őszi tárlat a Múcsarnokban*. Magyar Nemzet, 1943. október 13.

⁸⁴ B. SERGŐ Erzsébet: *Berán Lajos plakettjei a Dunaujvárosi Múzeumban*. Alba Regia, 4–5. szám, 1963–1964. Székesfehérvár, 1965. 242.; BERTÓK Krisztina: *Berán Lajos pályafutása és művei a dunaujvárosi Intercisa Múzeumban*. i. m. 6–7.

⁸⁵ CSENGERYNÉ NAGY Zsuzsa szerk.: *Magyar éremművészet a XIX. és XX. században*. i. m. 15., 39–40.; Uő. szerk.: *Telcs Ede és tanítványai*. i. m. 19., 29–31.

1961-es plakát (PA)

si Múzeum tematikus tárlatán tizenégy alkotása kapott helyet, míg 2006-ban az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum *Vésnökök és mesterek* című kiállításán huszonnyolc érmét mutatták be.⁸⁶

Berán Lajos műveiből 1961-ben Dunaújvárosban rendeztek átfogó jellegű kiállítást, amelyen érmein és plakettjein kívül több szobra is szerepelt. A városban 1982-ben, 1989-ben és 2003-ban is szerveztek kisebb kamaratárlatot érmeiből.⁸⁷

A Magyar Éremgyűjtők Egyesülete 2014-ben Dunaújvárosban tartott Nyári Egyetemének kísérő rendezvényeként tartott nagyszabású, reprezentatív kiállítást Berán érmeiből, plakettjeiből,

A kiállítás keretein belül a múzeum Berán Lajos hagyatékának fotói, dokumentumai, levelei először kerültek a nyilvánosság számára is láthatóvá. A múzeum látványtárának egyik vitrinjében a művész itt őrzött alkotásai folyamatosan megtekinthetők. Dunaújváros ezen kívül is jelentős figyelmet fordít a művész életművének ápolására. 1997-ben a városban utcát is elneveztek Berán Lajosról.

A Szlovák Nemzeti Bank körmöcbányai Pénz és Emlékérem Múzeuma jelenleg tizenöt érmet őriz Berántól.⁸⁸ A művész tervezte, forgalomba került pengő pénzérmék megtekinthetők a 2022-ben nyílt Pénzmúzeum állandó kiállításán. A Magyar Nemzeti Múzeumban 2025-ben rendezett *Reprezentáció & Technológia. Három évszázad éremművészetének titkai* kiál-

⁸⁶ KÓCZIÁNNÉ SZENTPÉTERI Erzsébet szerk.: *Közlekedési érem kiállítás*. Közlekedési Múzeum, Budapest, 1977.; DIÓS István főszerk.: *Magyar katolikus lexikon XVI. kötet*. Szent István Társulat, Budapest, 2013. 180.

⁸⁷ MATUSSNÉ LENDVAI Márta: *i. m.* 47.

⁸⁸ Andrej Albert (körmöcbányai Pénz és Emlékérem Múzeum) közlése a szerzővel 2025-ben.

lítésen Berántól több érem, plakett, kitüntetés, valamint néhány, általa tervezett pénzérméjének a verőtöve szerepelt. A Magyar Nemzeti Galériában a *Modern idők – magyar művészet a millennium és a második világháború között* című állandó kiállításán kilenc alkotása látható.

„Berán mint művész az éremművészet legnemesebb hagyományainak őrzője volt” – emlékezett rá Huszár Lajos.⁸⁹ Csak ismételni tudjuk Telcs Ede korábban már idézett gondolatát, miszerint Berán nélkül szinte elképzelhetetlen a 20. század első felének magyar plakettművészete.⁹⁰ Tegyük hozzá: emellett máig nemzetközileg is számontartott művész.⁹¹

Mint minden sikeres és elismert művész, így Berán Lajos is foglalkozott tanítással, a két világháború között több évig oktatott a fővárosi Iparrajziskolában. Tény, hogy ezen a téren nem lehet összehasonlítani mesterével, Telcs Edével, hiszen ő igazi tanár alkat volt, egész sor érem- és szobrászművész „került ki a keze alól”, fordult meg a műtermében.⁹² Berán-tanítványnak (sajnos nagyon szegényesek az ehhez kapcsolódó források) az alábbi művészek tekinthetőek, akár tanárdiák, akár munkakapcsolat vagy barátság révén:

- *Domján Árpád* (1905–1994): az Iparrajziskolában Berán Lajos és Szentgyörgyi István voltak a mesterei. 1931–1946 között a Fővárosi Régészeti Intézet, 1946–1947 között a Fővárosi Képtár restaurátora. 1947–1952-ig fővárosi emlékmű-felügyelő. Budapesti köztéri művei: *Dózsa* emléktábla, *Horváth Mihály* emlékoszlop, *Táncsics* mellszobor, *1. honvéd gyalogezred* emlékműve. 1956-ban az USA-ba emigrált, ott halt meg.⁹³

- *Iván István* (1905–1967): ötvös és éremművész. Az Iparművészeti Iskola ötvös szakán többek között Reményi Józseftől tanult. 1934-ben a bécsi Collegium Hungaricumban fővárosi ösztöndíjas. 1939-től dolgozott az Állami Pénzverőben Berán Lajos, majd az ő halála után Reményi József mellett. 1948-tól a műterem vezetője. Számos érem alkotója, forgalmi és emlékpénz tervezője volt.⁹⁴

- *Merényi Josette Gina* (1894–1954): Budapesten az Iparművészeti Iskolában tanult, majd rövid ideig Berán Lajosnál folytatott tanulmá-

⁸⁹ HUSZÁR Lajos: *i. m.* 82.

⁹⁰ ...*éltem, és művész voltam. Telcs Ede visszaemlékezései és útinaplói.* i. m. 141.

⁹¹ Lásd például *Allgemeines Künstlerlexikon* 9. kötet. i. m. 213.

⁹² BARANYI Anna: *Telcs Ede éremművészete.* Forum, Újvidék, 2015. 66.

⁹³ FITZ Péter: *Kortárs magyar művészeti lexikon 1. kötet.* Enciklopédia, Budapest, 1999. 488.

⁹⁴ TÖRÖK Pál: *i. m.* 102.

nyokat. 1928-tól önállóan dolgozott, 1933-tól volt rendszeres kiállító a múcsarnokban.⁹⁵

- *Pincés (Puder) Imre* (1907–1987): 1932 óta az Állami Pénzverőben dolgozott, ahol Berán Lajos tanítványa lett. Családnévét 1934-ben hivatalos engedéllyel Puderről Pincésre változtatta. 1936–1938 között részt vett a Múcsarnok tárlatain. 1938-ban kilépett a Pénzverőtől, és sógorával közösen saját vésnök műtermet nyitottak.⁹⁶

- *Stringovits Istvánné, Czipek Franciska (Ferry)* (1882–1956): a Minta-rajziskolában Nádler Róbert és Radnai Béla növendéke volt. Első plakettjét még éremművészeti ismeretek nélkül készítette, ezután lett Berán Lajos tanítványa. Később Bécsben is tanult, elsősorban szobrászattal foglalkozott.⁹⁷

- *Szántó Gergely* (1886–1962): festőnek indult, akvarell és tájképeket festett. Tanulmányait a budapesti Iparművészeti Iskola díszítőfestő és díszítőszobrász szakán végezte. Berán Lajos barátsága és biztatása teljesen az éremművészet felé fordította,⁹⁸ bár a szó szoros értelmében nem volt a tanítványa. Külföldi tanulmányútjait az ösztöndíjak és kitüntetések segítették. 1922 óta állított ki a Múcsarnokban. 1926-ban a Philadelphiai Világkiállításon aranyérmert nyert. Bár éremművészeti munkássága jelentős, ezek kevés kivételtől eltekintve, ritkán előforduló darabok.⁹⁹

- *Székely Móric* (1893–1968): 1908–1910 között a budapesti Iparrajziskolában tanult. Betegsége, majd első világháborús katonai szolgálata miatt csak 1918-tól folytatta tanulmányait az Iparművészeti Iskola alakrajz szakán, ahol mestere Berán Lajos volt. A monumentális plasztika mellett elsősorattal foglalkozott érem- és plakettmintázással.¹⁰⁰

A művészről életében és halála után is készültek érmek. (Természetesen itt csak a más művészek által készített alkotásokról van most szó, a saját magáról készített önarcképlakettje *A Gáty-gyűjtemény* című fejezetben kerül ismertetésre.) Időrendi sorrendben haladva a Szántó Gergely által készített különleges érem tekinthető az elsőnek.

⁹⁵ TÖRÖK Pál: *i. m.* 147.

⁹⁶ TÖRÖK Pál: *i. m.* 167.

⁹⁷ TÖRÖK Pál: *i. m.* 193.

⁹⁸ FITZ Péter: *Kortárs magyar művészeti lexikon 3. kötet.* Enciklopédia, Budapest, 2001. 496.

⁹⁹ TÖRÖK Pál: *i. m.* 198.

¹⁰⁰ TÖRÖK Pál: *i. m.* 201.

Szántó Gergely mintázta különleges érmet (PA)

A mai napig kivételesen ötletesnek tekinthető érmet Szántó 1924-ben mintázta, a *Petőfi Sándort* ábrázoló budapesti domborműves emléktábla elkészülésének kapcsán.¹⁰¹

Az őszinte barátságot sugalló, 64 milliméteres, öntött, kétoldalas érmet előlapján Szántó Gergely látható szobrász munkaköpenyben LAJOS · GRATULÁLOK · A · PETŐFI · EMLÉK – TÁBLÁDHOZ felirattal és · 1924 · évszámmal utal az esemény apropójára, miközben átnyújtja a kezét az érmet másik oldalára (!). A hátoldalon a karosszékben ülő Berán Lajos fogadja a kézfogást, a · KÖSZÖNÖM · - · KOMÁM · - · GYERE · ÁT · EGY · SZÓRA · felirattal válaszolva. Az érmet elő- és hátoldalán is található mesterjegy. Ritka darab, a Huszár-Procopius katalógus mindössze húsz példányt jegyez.¹⁰² Egy példánya 2010–2011-ben a szegedi Móra Ferenc Múzeum kupolatermében tartott *Portréérmek* című időszaki tárlaton volt kiállítva.¹⁰³

Madarassy Walter méltán elismert szobrász- és éremművészünk 1933-ban készített Berán Lajost ábrázoló 80 milliméteres, öntött, kétoldalas bronzérmét,¹⁰⁴ amely szerepelt az 1992-ben rendezett Csúcs

¹⁰¹ Erről az alkotásról bővebben a *Nagyplasztikai alkotások* fejezetben lehet olvasni.

¹⁰² Lajos HUSZÁR – Béla v. PROCOPIUS: *i. m.* 385. (4886. sz.)

¹⁰³ [HAJDU Béla]: *Páratlan éremgyűjteménnyel gazdagodott a Móra-múzeum éremtára...* Szegedi Kispénz 3. sz. (2010) 6.

¹⁰⁴ Soós Gyula: *Madarassy Walter éremművészete*. Numizmatikai Közlöny, 1963–1964. 82. (63. sz.); Török Pál: *i. m.* 130. (1582. sz.)

Ferenc, Ispánki József és Madarassy Walter művészek munkásságát bemutató kiállításon Budapesten a Vigadó Galériában.¹⁰⁵

Pincés Imre 1936-ban két érmet mintázott mesteréről. Az egyik BERÁN MESTERNEK HÁLÁS SZERETETTEL köriratú, 192 milliméteres egyoldalas öntött bronzérem.¹⁰⁶ A BERÁN – LAJOS feliratú, 83 milliméteres változat is egyoldalas, öntött bronzérem. A művészre utaló 'PI' mesterjegy a nyak alatt látható.¹⁰⁷ Mindkét érmen Berán balra néző arcképe látható.

Iván István portréérmét kell még megemlítenünk, amelyen Berán jobbra néző profilképe látható, a nyak mögött az IVÁN felirattal. A magas plasztikájú arcmást körülölelő szöveg itt is mindössze ennyiből áll: BERÁN – LAJOS. Ennek a 70 milliméteres, öntött, egyoldalas bronzéremnek a készítési ideje sajnos nem ismert, egyetlen katalógus sem említi. Feltételezhetőleg még Berán Lajos életében készülhetett. Talán 1939 után, amikortól Iván István a Pénzverőben elkezdett dolgozni, és közvetlen, napi munkakapcsolatba került Berán Lajossal.

Az Állami Pénzverő 1983-ban érdekes érmet készített a hajdani művészeti vezetőjéről. A kétoldalas, 42,5 milliméteres savmaratott

Érmek Berán Lajosról (PA)

¹⁰⁵ SZATMÁRI Gizella szerk.: Csúcs Ferenc, Ispánki József, Madarassy Walter szobrászművészek kiállítása a Vigadó Galériában. Budapest, 1992. o. n. (241. sz.)

¹⁰⁶ SZIGETI István: Pincés (Puder) Imre szobrászművész érmei és plakettjei. Az Érem, 14. szám (1960), 238.; TÖRÖK Pál: i. m. 167. (2130. sz.)

¹⁰⁷ TÖRÖK Pál: i. m. 167. (2131. sz.)

Az Állami Pénzverő érme Berán Lajosról (PA)

nikkel emlékérem előlapján Berán Lajos enyhén jobbra tekintő portréja látható. Az arc mellett jobbra 1983 / BP. utal a készítés évére és helyére. Az érmen a BERÁN LAJOS SZÜLETÉSÉNEK 100. ÉVFORDULÓJÁRA felirat olvasható. Azonban itt becsúszott egy kis hiba! Berán Lajos 1882-ben született, az érme pedig 1983-ban, tehát a százéves évfordulót követő évben készült. Elképzelhető, hogy a haláláról is szerettek volna megemlékezni, hiszen annak 1983-ban volt a negyvenéves évfordulója, így történt egy kis keveredés. Az érme hátoldalán a Pénzverő akkori Üllői úti épülete látható,¹⁰⁸ felette ÁLLAMI PÉNZVERŐ, alatta BUDAPEST felirat olvasható. Az érmen az ábrázolás a fény-árnyék változás hatására válik igazán mutatóssá.

A Magyar Éremgyűjtők Egyesülete 2007-ben Dunaújvárosban tartotta a 37. vándorgyűlését. A dunaújvárosi Berán Lajos Éremgyűjtőkör erre az alkalomra olyan vándorgyűlési emlékérmét adott ki, amely a nagy művészt ábrázolja az érme hátoldalán. A portrét Csóka Zsuzsanna szobrász- és éremművész tervezte. Berán Lajos közel félalakos, öltönyös, munkaköpenyes, szembenéző portréja látható rajta, amelynek előképe egy régi, korabeli fotó volt a művésztől. A 42,5 milliméteres, vert érme ezüstműből és bronzból készült. Körirata 125 ÉVE SZÜLETETT BERÁN LAJOS. A CZS betűkből álló mesterjegye baloldalt látható.

¹⁰⁸ Az épület a Budapest, IX., Üllői út 102. szám alatt található, most Pénzverde Park néven működik, bérbevehető iroda- és raktárhelyiségekkel.

2017-ben a Magyar Pénzverő Zrt. Berán Lajos-díjat alapított a művész tiszteletére. A kitüntetett oklevelet és a díjalapító által veréstechnikai eljárással készített Berán Lajos-díjat kap. A 65 milliméteres, rézötvözetből készült díjérmét ifj. Szlávics László tervezte, az előlapját Berán Lajos 1921-es önarcképportréja alapján.¹⁰⁹

A díjérem rendkívül jól sikerült, tökéletes összhangba került rajta az önarcképe az érmen látható apró betűs BERÁN LAJOS · DÍJ feliratok tömkelegével.

Ez a fejezet azzal az örömteli megállapítással ér véget, hogy Berán Lajos emléke szerencsére még mindig élénken él a szakmai körökben. Amíg pedig az emlékezés fénye világít, addig a feledés homálya egész biztosan elkerüli a művészt.

A Magyar Éremgyűjtők Egyesülete-émlékerme (PA)

Berán Lajos-díj (PA)

¹⁰⁹ https://penzvero.hu/downloads/kozerdeku/2_8_Palyazat_Beran-dij.pdf (megtekintés: 2024. május 14.)